

ANGLIYADA O'RTA ASRLAR TARIXI

Murodillayev Bahrom Asliddin o'g'li

E-mail: murodillayevbahrom14@gmail.com

Denov Tadbirkorlik va pedagogika institutining talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Angliyaning o'rta asrlardagi tarixi manbalar tahlili asosida yoritilgan bo'lib hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Anglo-Sakson, Vikinglar Orkney, "Inglizlar qiroli", Maykl Livingston, Shotlandiya qiroli, "Mercians xonimi" "buyuk jang", Caedwalla dini.

Anglo-Sakson Angliyasining nasroniylashuvi miloddan avvalgi 600-yillarda boshlangan, shimoli-g'arbdan kelt xristianligi va janubi-sharqdan Rim-katolik cherkovi ta'siri ostida boshlangan jarayon edi. Bu mohiyatan 630-yillardagi Hiberno-Shotlandiya missiyasining sa'y-harakatlari bilan qo'shilgan 597 yilgi Grigorian missiyasining natijasi edi. 8-asrdan boshlab anglo-sakson missiyasi, o'z navbatida, Franklar imperiyasi aholisining dinga o'tishida muhim rol o'ynadi. Avgustin, Kenterberining birinchi arxiyepiskopi, 597 yilda o'z lavozimini egalladi. 601 yilda u birinchi nasroniy anglo-sakson qiroli Kentlik Aethelberhtni suvga cho'mdirdi¹. Xristianlikka hal qiluvchi o'tish 655 yilda King Penda Winwaed jangida o'ldirilgan va Mercia birinchi marta rasman xristian bo'lganida sodir bo'ldi. Pendaning o'limi, shuningdek, Uessekslik Cenvalhga surgundan qaytishga va yana bir qudratli qirollik bo'lgan Vesseksni nasroniylikka qaytarishga imkon berdi. 655 yildan keyin faqat Sasseks va Uayt oroli ochiqdan-ochiq butparast bo'lib qoldi, garchi Uesseks va Esseks keyinchalik butparast qirollarga toj kiydirar edi. 686 yilda Arvald so'nggi ochiq butparast qirol jangda o'ldirildi va shu paytdan boshlab barcha Anglo-Sakson qirollari hech bo'lmaganda nominal xristian edilar (garchi 688

¹ Oxford Dictionary of National Biography; short scholarly biographies of all the major people-2004-year.P-89.
www.pedagoglar.org

yilgacha Vesseksni boshqargan Caedwalla dini haqida ba'zi chalkashliklar mavjud bo'lsa ham). Vikinglarning birinchi qayd etilgan qo'nishi 787 yilda janubi-g'arbiy sohildagi Dorsetshirda sodir bo'lgan. Britaniyadagi birinchi yirik hujum 793 yilda Anglo-Sakson yilnomasi tomonidan berilgan Lindisfarn monastirida bo'lgan. Biroq, o'sha paytda Vikinglar Orkney va Shetlandda deyarli yaxshi tashkil etilgan va boshqa ko'plab yozilmagan reydlar, ehtimol, bundan oldin sodir bo'lgan. Yozuvlar 794 yilda Vikinglarning Ionaga birinchi hujumi sodir bo'lganligini ko'rsatadi. Vikinglarning kelishi (xususan, Daniya Buyuk Butun Armiyasi) Britaniya va Irlandiyaning siyosiy va ijtimoiy geografiyasini buzdi. 867 yilda Nortumbriya daniyaliklar qo'lga o'tdi; Sharqiy Angliya 869 yilda quladi. 865 yildan boshlab, Vikinglarning Britaniya orollariga bo'lgan munosabati o'zgardi, chunki ular uni oddiy reyd uchun joy emas, balki potentsial mustamlaka qilish joyi sifatida ko'rishni boshladilar. Buning natijasida Buyuk Britaniya qirg'oqlariga quruqlikni bosib olish va u erda aholi punktlari qurish niyatida kattaroq qo'shinlar kela boshladi. Vesseks 871 yilda Ashdaunda vikinglarni mag'lub etib, ularni ushlab turishga muvaffaq bo'lgan bo'lsa-da, ikkinchi bosqinchi armiya qo'ndi va sakslarni mudofaa holatida qoldirdi. Xuddi shu vaqtda Vesseks qiroli Atelred vafot etdi va uning o'rniga uning ukasi Alfred keldi. Alfred darhol Vesseksni Daniyaliklarga qarshi himoya qilish vazifasiga duch keldi. U hukmronligining dastlabki besh yilini bosqinchilarga to'lash uchun o'tkazdi². 878 yilda Alfredning qo'shinlari kutilmagan hujumda Chippenxemda mag'lub bo'ldi. Faqat endi, Vesseksning mustaqilligi ip bilan osilganidan so'ng, Alfred buyuk shoh sifatida paydo bo'ldi. 878 yil may oyida u Edingtonda daniyaliklarni mag'lub etgan qo'shinni boshqargan. G'alaba shunchalik to'liq bo'ldiki, Daniya rahbari Guthrum nasroniylarning suvga cho'mishini qabul qilishga va Mersiyani tark etishga majbur bo'ldi³. Keyin Alfred Wessex mudofaasini kuchaytirishga, yangi dengiz floti - 60 ta kuchli kema qurishga kirishdi. Alfredning muvaffaqiyati Vesseks va Mersiyaga tinchlik yillarini sotib oldi va ilgari vayron

² Schama, Simon, A History of Britain: At the Edge of the World, 3500 BC – 1603 AD BBC/Miramax, TV series .1990-year. P-70.

³ A History of Britain, Volume .The Wars of the British 1603–1776 BBC/Miramax, 1998-year. P-112.

bo'lgan hududlarda iqtisodiy tiklanishni keltirib chiqardi. Alfredning muvaffaqiyatini uning o'g'li Edvard qo'llab-quvvatladi, uning 910 va 911 yillarda Sharqiy Angliyada daniyaliklar ustidan qo'lga kiritgan hal qiluvchi g'alabasi 917 yilda Tempsfordda yirik g'alaba bilan yakunlandi. Bu harbiy yutuqlar Edvardga Mersiyani o'z qirolligiga to'liq qo'shishga va Sharqiy Angliyani qo'shishga imkon berdi. uning zabtlari. Keyin Edvard shimoliy chegaralarini Daniyaning Nortumbriya qirolligiga qarshi mustahkamlashga kirishdi. Edvardning ingliz qirolliklarini tezda zabt etishi, Uesseks qolganlardan, jumladan Uels va Shotlandiyada Gvinedddan hurmatga sazovor bo'lganini anglatadi. Uning hukmronligini o'g'li Atelstan kuchaytirdi, u Vessexs chegaralarini shimolga cho'zdi, 927 yilda York qirolligini zabt etdi va Shotlandiyaga quruqlik va dengiz bosqiniga rahbarlik qildi. Bu fathlar uning birinchi marta "Inglizlar qirol" unvonini olishga olib keldi. Angliyaning hukmronligi va mustaqilligini keyingi qirollar saqlab qoldi. Faqat 978 yil va Aetelred tayyor bo'lmagan qo'shilishdan keyin Daniya tahdidi yana paydo bo'ldi. Vessexslik Alfred 899 yilda vafot etdi va uning o'rniga uning o'g'li Edvard Elder keldi. Edvard va uning qaynog'i Aethelred (qolgan narsa) Mersiya, Alfredian modelida qal'alar va shaharlarni qurish, kengaytirish dasturini boshladilar. Aetelredning o'limidan so'ng, uning rafiqasi (Edvardning singlisi) Ethelflæd "Mercians xonimi" sifatida hukmronlik qildi va kengayishda davom etdi. Aftidan, Edvard o'g'li Aetelstanni Mercian sudida tarbiyalagan. Edvardning o'limidan so'ng, Aetelstan Mercian shohligiga va ba'zi noaniqliklardan so'ng Vessexsga o'tdi. Aetelstan otasi va xolasining kengayishini davom ettirdi va biz hozir Angliya deb hisoblaydigan narsaning bevosita hukmronligiga erishgan birinchi qirol edi. Xartiyada va tangalarda unga tegishli unvonlar yanada kengroq hukmronlik qilishdan dalolat beradi. Uning kengayishi Britaniyaning boshqa qirolliklari orasida yomon kayfiyatni uyg'otdi va u Brunanburh jangida birlashgan Shotlandiya -Viking qo'shinini mag'lub etdi. Biroq, Angliyaning birlashishi aniq emas edi⁴. Aetelstanning vorislari Edmund va Eadred davrida ingliz qirollari bir necha bor Nortumbriya ustidan nazoratni

⁴. A History of Britain – The Complete Collection on DVD BBC 2010-year.P-56.

yo'qotib qo'yishdi. Shunga qaramay, Ethelstan bilan bir xil kenglikda hukmronlik qilgan Edgar shohlikni mustahkamladi, keyinchalik u birlashgan edi. Brunanburh jangi 937 yilda Angliya qiroli Aetelstan va Dublin qiroli Olaf Gutfritsondan iborat ittifoq o'rtasida bo'lib o'tgan; Konstantin II, Shotlandiya qiroli; va Stratklid qiroli Ovayn. Tarixchilar bu jangni ingliz milliy o'ziga xosligini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega deb hisoblashadi. Maykl Livingstonning ta'kidlashicha, jang Britaniya orollarining siyosiy manzarasiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. 934 yilda Aetelstanning Shotlandiyaga shubhasiz bostirib kirishidan so'ng, ehtimol Konstantinning tinchlik shartnomasini buzganligi sababli, Atelstanga faqat birlashgan front qarshi turishi mumkinligi aniq bo'ldi. Olaf Konstantin va Ovayn bilan koalitsiyaga rahbarlik qildi, ular bilan kuchlarni birlashtirish uchun 937 yil avgustda Dublindan suzib ketdi. Ularning sa'y-harakatlariga qaramay, ittifoq Atelstan qo'shinlari tomonidan qat'iy mag'lubiyatga uchradi. Anglo-Sakson xronikasining "Brunanburh jangi" she'ri misli ko'rilmagan qon to'kilishini ta'kidlab, Anglis va Saksonlar kelganidan beri hech qanday katta yo'qotish bo'lmaganini ta'kidlaydi. Atelstanning g'alabasi Angliyaning birligini ta'minladi. Taxminan 975 yilda yozgan tarixchi Æthelweard, keyingi mustahkamlanish va tinchlikni qayd etdi. Alfred Smit buni "Anglo-Sakson tarixidagi Xastingsgacha bo'lgan eng katta jang" deb atadi. Jang joyi noaniqligicha qolmoqda, ko'plab joylar taklif qilingan. 927 yilda Atelstan Yorkda vikinglarni mag'lub etib, Angliya qiroli bo'ldi. U Shotlandiyalik Konstantin, Deheubarthlik Xivel Dda, Bamburglik Edred I va Stratklidlik Ouen I ga sodiqlik oldi. 934 yilda Atelstanning Shotlandiyaga bostirib kirishi Kincardineshire va Caithnessgacha bo'lgan keng ko'lamli, ammo qarshilik ko'rsatmagan kampaniyalarni ko'rdi⁵. 937 yilda ittifoqchi kuchlarning bostirib kirishi Mersiyada keng ko'lamli reydlarni o'z ichiga oldi⁶. Livingston Brunanburhdagi strategik jangni tashkil qiladi, u erda Atelstan armiyasi uchrashib, koalitsiyani mag'lub etdi. She'rda bosqinchilarning shiddatli jangi va yakuniy mag'lubiyati

⁵ Tombs, Robert, *The English and their History* (2014) 1040 pp review

Trevelyan, G.M. *Shortened History of England* (Penguin Books 1942) of 1930s; 595pp

⁶ Woodward, E. L. *The Age of Reform: 1815–1870 comprehensive survey*. 1954-year. P-134.

tasvirlangan, katta qurbonlar, jumladan, Olaf armiyasidan beshta shoh va etti graf. Aetelstanning g'alabasi Angliyaning birligini saqlab qoldi, ammo orolning birlashishiga olib kelmadi. Shotlandiya va Stratklid mustaqilligicha qoldi. Foot va Livingston kabi ba'zi tarixchilar jangning ingliz o'ziga xosligini shakllantirishdagi ahamiyatini ta'kidlagan bo'lsalar, Alfred Smit va Aleks Vulf kabi boshqalar uning uzoq muddatli oqibatlarini cheklangan deb hisoblaydilar, Aetelstanning shimoliy nazoratidagi pasayishini va Aetelstan vafotidan keyin Olafning Nortumbriyaga qo'shilishini ta'kidlaydilar. Jang Aetelstanning ambitsiyalarida muhim, ammo oxir-oqibat cheklangan yutug'ini belgilab berdi, Shotlandiya va Stratklid mustaqil bo'lib, Buyuk Britaniya bo'linib ketdi. 10-asrning oxirlarida Aetelvordning qayd etishi vaqtinchalik tinchlik va birlik davri bilan "buyuk jang" sifatida esda qoladigan jangning doimiy ahamiyatini aks ettiradi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Angliyaning o'rta asrlar tarixi, uning buyuk tarixini boshlab bergan debocha bo'lgan ekan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Oxford Dictionary of National Biography; short scholarly biographies of all the major people-2004-year. P-89.

2. Schama, Simon, A History of Britain: At the Edge of the World, 3500 BC – 1603 AD BBC/Miramax, TV series .1990-year. P-70.

3. A History of Britain, Volume .The Wars of the British 1603–1776 BBC/Miramax, 1998-year. P-112.

4. A History of Britain – The Complete Collection on DVD BBC 2010-year. P-56.

5. Tombs, Robert, The English and their History (2014) 1040 pp review
Trevelyan, G.M. Shortened History of England (Penguin Books 1942) of 1930s; 595pp

6. Woodward, E. L. The Age of Reform: 1815–1870 comprehensive survey. 1954-year. P-134.